

TEFEKKÜR DENİZİ İRFAN KÜLLİYATI

İrfan Risaleleri • IV

TEVEKKÜL

Sebeplere Sarılmak, Neticeyi Allah'a Bırakmak

Aykut Tosun

Tefekkiir Denizi İrfan Okulu

2026

KÜNYE

Eserin Adı: Tefekkür Denizi İrfan Külliyyatı – İrfan Risaleleri • IV

Risale Adı: TEVEKKÜL

Alt Başlık: *Sebeplere Sarılmak, Neticeyi Allah'a Bırakmak*

Müellif: Aykut Tosun

Yayıncı: Tefekkür Denizi İrfan Okulu

Yayın Türü: Dijital Yayın (E-Kitap)

İlk Yayın Tarihi: Ekim 2026

Dil: Türkçe

İnternet: www.tefekkurdenizi.com

E-posta: aykuttosun85@gmail.com

Telif Hakkı: © 2026 Aykut Tosun. Tüm hakları saklıdır.

TELİF HAKKI VE KULLANIM BİLDİRİMİ

© 2026 Aykut Tosun. Tüm hakları saklıdır.

Bu eserin metni, düzeni, tasarımı ve içeriği üzerindeki tüm mali ve manevi haklar, aksi açıkça belirtilmedikçe Aykut Tosun'a aittir.

Bu eser, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu ile ulusal ve uluslararası telif hakkı düzenlemeleri kapsamında korunmaktadır.

Hak sahibinin önceden verilmiş yazılı izni olmaksızın bu eserin tamamı veya herhangi bir bölümü çoğaltılamaz, yayımlanamaz, basılamaz, satılamaz, ticari amaçla kullanılamaz, sesli veya görüntülü yayına dönüştürülemez, başka eserlerde kullanılamaz, elektronik ortamlarda depolanamaz, internet sitelerinde, sosyal medya platformlarında veya diğer dijital mecralarda yayımlanamaz, paylaşılamaz ya da dağıtılamaz.

İlgili mevzuatın izin verdiği ölçüde, kaynak gösterilmek şartıyla eğitim, bilimsel araştırma ve tanıtım amacıyla sınırlı alıntılar yapılabilir. Bunun dışındaki her türlü kullanım için hak sahibinden önceden yazılı izin alınması zorunludur.

İzinsiz kullanımın tespiti hâlinde, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu ile ilgili diğer mevzuattan doğan tüm hukuki ve cezai haklar saklıdır.

Bu eser, hakikatin, ilmin ve irfanın paylaşılmasına katkı sunmak niyetiyle hazırlanmıştır. Eserden istifade edilmesi memnuniyet vesilesidir. Bununla birlikte, fikrî emeğe, telif hakkına ve ilim ahlâkına riayet edilmesi; hem hukukî hem de ahlâkî bir sorumluluktur.

Tefekkür Denizi İrfan Okulu

Aykut Tosun

Bu eser, Tefekkür Denizi İrfan Külliyyatı kapsamında yayımlanan İrfan Risaleleri serisinin bir eseridir.

İçindekiler

Giriş.....	6
1. Tevekkülün Hakikati.....	8
2. Sebep ile Müsebbib Arasında.....	12
3. Tedbir ve Teslimiyet.....	16
4. Korku, Ümit ve Güven.....	21
5. Tevekkülün Günlük Hayattaki Tecellisi.....	26
6. Kalbin Sükûneti.....	30
7. Neticeyi Allah'a Bırakabilmek.....	34
Kaynakça.....	40
Son Söz.....	42

Giriş

İnsan, yaratılışı gereği yarını merak eder. Henüz gelmemiş günlerin hesabını yapar, gerçekleşmemiş ihtimaller üzerinde düşünür, bazen de kendi elinde olmayan hadiselerin yükünü omuzlarına alır. Bu sebeple insanın en ağır yükü çoğu zaman yaşadığı gün değil, zihninde kurduğu yarınlarıdır.

Kur'ân-ı Kerîm ise mümini endişesiz bir insan olmaya değil, güven sahibi bir kul olmaya davet eder. Çünkü hayat, belirsizliklerden arındırılmış bir yol değildir; fakat o yolun her adımı Allah'ın ilmi ve takdiri içindedir. Mümini ayakta tutan da geleceği bilmesi değil, geleceğin sahibini bilmesidir.

Tevekkül, çoğu zaman yanlış anlaşılan kavramlardan biridir. Kimi onu sebepleri terk etmek zanneder, kimi de yalnızca dilde söylenen bir teslimiyet cümlesi olarak görür. Oysa hakiki tevekkül, ne tedbiri terk etmektir ne de insanın sorumluluğunu başkasına yüklemesidir. Bilakis tevekkül, kulun üzerine düşeni hakkıyla yaptıktan sonra kalbini neticenin esaretinden kurtarmasıdır.

Bir çiftçi toprağını sürer, tohumunu eker, vaktinde sular; fakat tohumu çatlatan kendisi değildir. Bir hekim ilmini kullanır, tedavisini uygular; fakat şifayı yaratan o değildir. Bir anne evladını sevgiyle büyütür; fakat onun kalbine hidayeti yerleştiremez. Bir davetçi hakikati anlatır; fakat gönülleri açan kendi sözü değil, Allah'ın lütfudur.

İnsan çoğu zaman yaptığı işi kendi kudretiyle neticelendirdiğini zannettiği için yorulur. Başarısız olduğunda yıkılır, başarılı olduğunda ise bunu bütünüyle kendisine nispet etme tehlikesiyle karşı karşıya kalır. Hâlbuki kul, sebepler dünyasında yaşamakla birlikte sebeplerin gerçek tesir sahibi olmadığını idrak ettiğinde hem kibre kapılmaktan korunur hem de ümitsizliğe düşmez.

Tevekkül, acziyetini tanımış güçlü insanların hâlidir. Çünkü kendi gücünün sınırını bilen kimse, sınırsız kudret sahibine dayanmayı öğrenir. Böylece çalışması gevşemez; bilakis daha samimi olur. Gayreti eksilmez; fakat gayretinin meyvesini kendisinden bilmez. Bekler; ama beklerken ümidini kaybetmez. Sabreder; fakat sabrı pasif bir bekleyişe dönüştürmez.

Bu risale, tevekkülü yalnızca bir ahlâk ilkesi olarak değil, tevhidin günlük hayata yansıyan en zarif tezahürlerinden biri olarak ele alacaktır. Çünkü kul, Allah'ın birliğini yalnız diliyle ikrar ettiğinde değil; korkusunda, ümidinde, çalışmasında ve bekleyişinde de yalnız O'na yöneldiğinde tevhidin hayatındaki meyvelerini tatmaya başlar.

İşte tevekkül, kalbin bu sessiz yönelişinin adıdır.

1. Tevekkülün Hakikati

Tevekkül, İslâm ahlâkının en çok konuşulan; fakat en az anlaşılan kavramlarından biridir. Bunun en önemli sebeplerinden biri, tevekkülün yalnızca sonuçla ilişkilendirilmesidir. Hâlbuki tevekkül, neticeyi bekleme biçiminden önce, Allah'ı tanıma biçimidir. Kulun Rabbi hakkındaki marifeti derinleştikçe tevekkülü de derinleşir. Çünkü insan ancak güvendiğine dayanabilir; güven ise tanımanın meyvesidir.

Kur'ân-ı Kerîm'de tevekkül, birçok yerde doğrudan imanla birlikte zikredilir. Cenâb-ı Hak şöyle buyurur:

"Eğer müminler iseniz, yalnız Allah'a tevekkül edin."

(el-Mâide, 5/23)

Bu hitap, tevekkülün imandan bağımsız bir ahlâk güzelliği olmadığını gösterir. Tevekkül, Allah'ın ilmini, hikmetini, kudretini ve rahmetini tanıyan kalbin tabîî yöneliştir. İnsan Rabbini hakkıyla tanımadığında ya kendi gücüne dayanır ya da sebeplerin mutlak tesir sahibi olduğuna inanır. Her iki hâl de kalbi yorar. Çünkü insanın gücü sınırlıdır; sebepler ise her zaman istenilen neticeyi doğurmaz.

Kur'ân'ın inşa ettiği tevekkül anlayışı ise kulu sebeplerden koparmadan sebeplerin sahibine bağlar. Bu ince denge korunmadığında iki uç ortaya çıkar: Biri, sebepleri mutlaklaştırarak her şeyi insanın kudretine bağlamak; diğeri ise çalışmayı ve tedbiri terk ederek bunu tevekkül zannetmektir. Oysa her iki anlayış da kulluğun dengesini bozar.

Resûlullah ﷺ, devesini bağlamadan bırakan bir sahâbîye, "Onu bağla, sonra Allah'a tevekkül et." buyurarak bu dengeyi en veciz şekilde öğretmiştir. Bu hadis, tevekkülün çalışmaya engel olmadığını; aksine

çalışmayı kulluğun bir parçası hâline getirdiğini göstermektedir.

Kul bilir ki sebeplere sarılmak bir ibadettir; fakat sebeplere güvenmek başka bir şeydir.

Bu ikisi arasındaki fark ince görünse de bütün bir kulluk anlayışını değiştirecek kadar derindir.

Bir çiftçi toprağı sürmezse, "Allah dilerse mahsul verir." demesi tevekkül değildir; ihmaldir. Aynı şekilde bütün hazırlığını yaptıktan sonra kuraklık sebebiyle mahsul alamayan bir çiftçinin isyana düşmemesi ise tevekküldür. Çünkü birincisi vazifesini terk etmiş, ikincisi ise vazifesini yaptıktan sonra hükmü Allah'a bırakmıştır.

İnsan çoğu zaman neticeyi kendi emeğinin doğal sonucu olarak görmeye alışmıştır. Hâlbuki dikkatle bakıldığında, en küçük başarının bile insanın kontrolü dışında kalan sayısız nimete bağlı olduğu görülür. Soluduğu hava, atan kalbi, çalışan aklı, karşısına çıkan insanlar, zamanın uygunluğu ve beklenmedik nice lütuf... Kul bunların hiçbirini kendisi yaratmamıştır. Öyleyse neticeyi bütünüyle kendisine nispet etmesi nasıl doğru olabilir?

Tevekkül, insanın acizliğini küçümsemesi değil; onu doğru yerde tanınmasıdır. Aczini bilen kul, çalışmaktan vazgeçmez. Bilakis yaptığı her işte Allah'ın yardımına daha fazla muhtaç olduğunu hisseder. Bu his onu zayıflatmaz; aksine gururun yükünden kurtarır.

İşte bu sebeple tevekkül eden insan, başarıyla böbürlenmez; başarısızlıkla da ümitsizliğe düşmez. Başarı geldiğinde hamd eder; çünkü onu bir lütuf olarak görür. İsteddiği netice gerçekleşmediğinde ise sabreder; çünkü Allah'ın hikmetinin kendi bilgisiyle sınırlı olmadığını bilir.

Tevekkül, kaderi bahane ederek sorumluluktan kaçmak değildir. Aynı şekilde kendi gayretini mutlaklaştırarak kaderi unutmak da değildir. Hakiki tevekkül, kulun vazifesini eksiksiz yapması, sonra da kalbini neticenin esaretinden kurtarmasıdır. Çünkü insanın mesul olduğu şey gayretidir; netice ise Allah'ın takdiridir.

Bu hakikati idrak eden bir kalpte sessiz fakat derin bir değişim başlar. İnsan artık "Ben başardım." demekten çok, "Rabbim lütfetti." demeyi öğrenir. "Her şey bitti." demek yerine, "Allah benim için neyi murat ettiyse o gerçekleşecektir." diyebilir. Böylece tevekkül, yalnız zor

zamanlarda başvurulanan bir teselli olmaktan çıkar; hayatın tamamına yayılan bir kulluk edebine dönüşür.

Çünkü hakiki tevekkül, insanın elini işten çekmesi değil...

Kalbini Allah'tan başkasına dayanmaktan çekmesidir.

2. Sebep ile Müsebbib Arasında

Allah Teâlâ bu âlemi bir hikmet üzere yaratmış, hayatı da sebepler düzeni içinde takdir etmiştir. İnsan acıktığında rızkını arar, hastalandığında tedavi olur, ilim öğrenmek istediğinde gayret eder. Bunların hiçbirisi tevekküle aykırı değildir. Bilakis sebeplere sarılmak, Allah'ın kâinata koyduğu sünnetullahı riayet etmektir. Fakat mümin, sebepleri yerine getirirken onların hakiki tesir sahibi olmadığını da hiçbir zaman unutmaz.

Kur'ân-ı Kerîm'de birçok peygamber kıssası bu hakikati birlikte öğretir. Hz. Nûh'a gemi yaptırılmıştır; oysa gemiyi kurtuluş vesilesi kılan tahta parçaları değil, Allah'ın emridir. Hz. Mûsâ'ya asasını denize vurması

emredilmiştir; denizi yaran asa değil, "Ol." buyuran ilâhî kudrettir. Hz. Meryem'e hurma ağacını silkelemesi emredilmiştir; doğum hâlindeki bir kadının kuru bir hurma ağacını sarsacak gücü olmadığı açıktır. Buna rağmen Cenâb-ı Hak kuluna sebepsiz bir netice değil, sebeple birlikte tecelli eden bir lütuf göstermiştir.

İşte bu incelik, tevekkülün en zarif taraflarından biridir.

Allah dileseydi bütün bu neticeleri hiçbir sebep olmaksızın da yaratabilirdi. Fakat kullarını imtihan ettiği bu dünyada, onları sebeplerle muhatap kılmış; böylece hem çalışmayı hem de kalbin yönelişini birlikte terbiye etmiştir.

İnsan ise çoğu zaman ya sebebi büyütür ya da küçümser. Sebebi büyüttüğünde kalbi yavaş yavaş Allah'tan çok vasıtalarla bağlanmaya başlar. Kazancını yalnız mesleğine, başarısını yalnız zekâsına, sağlığını yalnız ilacına, huzurunu yalnız insanlara bağlar. Böyle bir bakışta görünmeyen bir tehlike vardır: Sebepler yerinde durur; fakat Müsebbib unutulur.

Bazen de bunun tam tersi yaşanır. İnsan, "Nasıl olsa Allah dilerse olur." diyerek üzerine düşeni ihmal eder.

Çalışmadığı hâlde rızık bekler, tedbir almadığı hâlde netice ister. Bu anlayış ise tevekkül değil, tembelliği dinî bir kavramla örtmeye çalışmaktır.

Hakiki kulluk, bu iki uçtan da uzak durmaktır.

Sebeup ile Müsebbib arasındaki dengeyi kurabilen bir kalp, hem çalışırken ibadet eder hem de beklerken teslimiyet gösterir. Çünkü bilir ki sebepler vazifedir; tesir ise Allah'a aittir.

Bir tohumun toprağa düşmesiyle filiz vermesi arasında insanın müdahale edemeyeceği sayısız sır vardır. Toprak aynı topraktır, yağmur aynı yağmurdur, güneş aynı güneştir; fakat bazen bir çekirdek koca bir ağaca dönüşür, bazen de filizlenmeden çürüyüp gider. Demek ki aynı sebepler, her zaman aynı neticeyi doğurmamaktadır. Bu da kulun, sebeplerin arkasındaki ilâhî iradeyi görmesine vesile olmalıdır.

Tasavvuf ehli, sebepleri inkâr etmemiş; fakat kalbin onlara bağlanmasına razı olmamıştır. Çünkü kalbin bağlandığı yer, insanın hakiki kıblesidir. Eğer kalp sebeplere dayanıyorsa, sebepler sarsıldığında insan da sarsılır. Fakat kalp Allah'a dayanıyorsa, sebepler değişse bile istikameti değişmez.

Bunun en güzel misallerinden biri Hz. İbrahim'in ateşe atıldığı andır. Ateş, yakma özelliğini kaybetmemiştir. Fakat o gün yakmayan ateş değil, ateşe "Serin ve selâmet ol." buyuran Allah'tır. Böylece mümin, ateşin yakmasının da suyun söndürmesinin de ilacın şifa vermesinin de kendi başına olmadığını öğrenir. Bütün sebepler, ilâhî iradenin emrine verilmiş birer perdedir.

Bu idrak, insanı kâinattan koparmaz; bilakis kâinatı daha doğru okumayı öğretir. Artık her nimetin arkasında Mün'im'i, her sanat eserinin arkasında Sâni'i, her rızkın arkasında Rezzâk'ı görmeye başlar. Varlık, kendi başına ayakta duran bir güç olmaktan çıkar; Allah'ın kudretine işaret eden büyük bir kitap hâline gelir.

İşte tevekkülün kalpte meydana getirdiği dönüşüm budur. Kul, sebepleri terk etmez; fakat onlara teslim de olmaz. Eli sebeplerle meşgul olurken kalbi daima Allah'a yönelir. Böylece çalışması kulluğa, bekleyişi duaya, neticeyi karşılayışı ise hamde ve sabra dönüşür.

Çünkü mümin bilir ki...

Sebepler yoldur; yolu var eden ise Allah'tır.

3. Tedbir ve Teslimiyet

İnsanın yaratılışı, onu hem düşünmeye hem de harekete geçmeye sevk eder. Geleceğini planlar, ihtimalleri değerlendirir, karşılaşılabileceği zorluklara karşı hazırlık yapar. Bu hâl, fıtratın bir gereğidir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm, mümini daima şuurlu, basiretli ve sorumluluk sahibi bir kul olarak yetiştirir. Fakat bu şuurlu hareket, insanın kendisini neticenin mutlak sahibi zannetmesine dönüştüğünde, tedbir hikmet olmaktan çıkar ve kalbi yoran bir yük hâline gelir.

Tevekkülün en güzel tezahürlerinden biri, tedbir ile teslimiyeti aynı kalpte buluşturabilmektir. Bu ikisi birbirine zıt değildir; aksine birbirini tamamlayan iki kulluk edebidir. Tedbir, kulun vazifesidir. Teslimiyet ise kulun Rabbine olan güvenidir. Biri eksik olduğunda denge bozulur.

Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Yakûb'un oğullarını Mısır'a gönderirken yaptığı tavsiye bu dengeyi dikkat çekici bir şekilde ortaya koyar. Onlara aynı kapıdan değil, farklı kapılardan şehre girmelerini söyler. Bu, tedbirdir. Ardından ise şu hakikati dile getirir:

"Benim aldığım bu tedbir, Allah'tan gelecek hiçbir şeyi sizden uzaklaştıramaz. Hüküm yalnız Allah'ındır. Ben yalnız O'na tevekkül ettim. Tevekkül edenler de yalnız O'na tevekkül etsinler."

(Yûsuf, 12/67)

Hz. Yakûb hem tedbir almış hem de tedbirine güvenmemiştir. İşte tevekkülün inceliği burada gizlidir. Çünkü insanın çoğu zaman yanıldığı nokta, aldığı tedbir ile kalbinin bağlandığı yeri birbirine karıştırmasıdır.

Bir geminin denize açılmadan önce bütün hazırlıklarını yapması gerekir. Direkleri sağlam olmalı, yelkenleri uygun olmalı, kaptanı dikkatli davranmalıdır. Bunların hiçbiri tevekküle aykırı değildir. Fakat denizin ortasında çıkan bir fırtınanın önünde, insan bütün hesaplarının sınırlı olduğunu anlar. O anda gemiyi ayakta tutan yalnızca ustalık değil, Allah'ın muhafazasıdır.

Hayat da böyledir.

İnsan plan yapar.

Fakat ömrün uzunluğunu planlayamaz.

Kazancını hesaplar.

Fakat bereketi hesaplayamaz.

Evladını yetiştirir.

Fakat onun kalbine hidayeti yerleştiremez.

Doktora gider.

İlacını kullanır.

Fakat şifayı yaratamaz.

Bütün bunlar, kulun tedbir almasının gereksiz olduğunu değil; tedbirin sınırını bilmesi gerektiğini öğretir.

Bugünün insanı, belki de tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar plan yapmaktadır. Takvimler dolmakta, hedefler belirlenmekte, gelecek yıllar hesaplanmaktadır. Bunların hepsi faydalı olabilir. Ancak insan bazen planlarını öyle büyütür ki, Allah'ın takdirine gönlünde yer bırakmaz. Hayat, kendi çizdiği güzergâhın dışına çıktığında ise hayal kırıklığına uğrar.

Oysa mümin, plan yapar; fakat planına değil, Rabbine güvenir.

İşte teslimiyet budur.

Teslimiyet, gayretsiz beklemek değildir.

Gayret ettikten sonra gönlünü isyana bırakmamaktır.

İnsan bazen elinden geleni yaptığı hâlde istediği neticeye ulaşamaz. İşte tevekkülün hakikati de en çok böyle zamanlarda ortaya çıkar. Çünkü kolay olan, işler yolunda giderken "Allah'a güvendim." demektir. Zor olan ise kapılar kapandığında, emeklerin karşılığı geciktiğinde, beklenen haber gelmediğinde kalbin istikametini muhafaza edebilmektir.

Bu, pasif bir kabulleniş değildir.

Bilakis Allah'ın hikmetine güvenen aktif bir sabırdır.

Kul yeniden çalışır.

Yeniden dener.

Yeniden dua eder.

Fakat bütün bunları yaparken kalbine öfkeyi, isyanı ve ümitsizliği yerleştirmez.

Çünkü bilir ki Allah'ın geciktirmesi, mahrum bırakması demek değildir. Nice nimetler vardır ki erken verilse insana zarar verir; nice kapılar vardır ki

kapanması, daha hayırlı kapıların açılması içindir. İnsan ise hadiselerin yalnızca görünen kısmını bilir.

İşte tevekkül, insanı kendi bilgisinin sınırını kabul etmeye davet eder.

Tasavvuf büyükleri, "Tedbirini al, fakat tedbirine güvenme." derken aslında kalbin terbiyesini anlatmışlardır. Çünkü insanın gerçek imtihanı yaptığı iş değil, yaptığı işe kalbinin nasıl bağlandığıdır.

Kalp Allah'a dayanıyorsa, tedbir ibadete dönüşür.

Kalp tedbire dayanıyorsa, aynı tedbir zamanla korkunun kaynağı olur.

Bu sebeple mümin, her planının sonuna sessizce şu cümleyi ekler:

"Rabbim, benim göremediğimi Sen görürsün. Benim bilemediğimi Sen bilirsin. Hayırlı olanı bana lütfet, beni de hayrına razı eyle."

İşte teslimiyetin en güzel dili budur.

Kulun iradesini terk etmesi değil...

İradesini, iradesi mutlak olan Allah'ın hikmetine emanet etmesidir.

4. Korku, Ümit ve Güven

İnsan, hayatı boyunca iki duygunun arasında yürür: Kaybetme korkusu ve kavuşma ümidi. Bu iki duygu, doğru yönlendirildiğinde kulluğu olgunlaştırır; yanlış yönlendirildiğinde ise kalbi yorar. Kur'ân'ın inşa ettiği mümin şahsiyetinde korku da ümit de tek başına bırakılmaz. Her ikisi de Allah'a iman ve tevekkül ile dengelenir.

Kur'ân-ı Kerîm'de salih kullar anlatılırken şöyle buyrulur:

"Onlar, Rablerine korku ve ümit içinde dua ederler..."

(es-Secde, 32/16)

Bu ayet, müminin ruh hâlini özetler. O ne yalnızca korkunun insanıdır ne de yalnızca ümidin... Günahlarını hatırladığında Allah'ın adaletinden korkar; rahmetini

düşündüğünde ise O'nun mağfiretine sığınır. Böylece kalbi, iki zıt duygunun arasında savrulmaz; ikisini de aynı hakikatin içinde yaşar.

Tevekkül işte bu dengenin üzerine inşa edilir.

Çünkü yalnız korku ile yaşayan insan, geleceği sürekli tehdit olarak görmeye başlar. Her ihtimali felâket gibi düşünür, her belirsizlik onu huzursuz eder. Kalbi, henüz yaşanmamış hadiselerin yükünü taşımaktan yorulur. Yalnız ümit ile yaşayan insan ise tedbiri gevşetebilir, sorumluluklarını ihmal edebilir ve ilâhî hikmeti yanlış anlayabilir.

Mümin ise korkusunu da ümidini de Allah'a yöneltir.

Bu sebeple onun korkusu, insanlardan önce Rabbini incitme endişesidir.

Ümidi ise sebeplerden önce Rabbinin rahmetinedir.

İşte kalbi istikamet üzere tutan da bu bakıştır.

Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Mûsâ'nın annesine yapılan ilham, tevekkülün güven boyutunu ne güzel gösterir. Yeni doğmuş yavrusunu Nil Nehri'ne bırakması istenmiştir. Bir anne için bundan daha ağır bir imtihan

düşünülemez. Fakat Allah Teâlâ, o annenin kalbine önce güven vermiş, sonra emrini bildirmiştir. Çünkü güven olmadan teslimiyet gerçekleşmez.

Tevekkül de böyledir.

Allah'a güvenmeyen bir kalp, teslim olamaz.

Teslim olmayan bir kalp ise huzur bulamaz.

İnsan çoğu zaman güveni kendi imkânlarında arar. Sağlığı yerindeyse güvende hisseder. Kazancı arttığında rahatlar. Dostları çoğaldığında kendisini güçlü zanneder. Oysa bunların hiçbirisi kalıcı değildir. Sağlık hastalığa, zenginlik fakirliğe, kuvvet zayıflığa dönüşebilir. Eğer güven bunların üzerine kurulmuşsa, onlar değiştiğinde insanın iç dünyası da sarsılır.

Tevekkül, güven duygusunun yönünü değiştirir.

Artık kul, nimete değil nimeti verene dayanır.

Kapıya değil kapıları açana yönelir.

Rızka değil Rezzâk'a bağlanır.

İşte bu yüzden tevekkül sahibi insanın sükûneti, şartlara bağlı değildir. Şartlar değişebilir; fakat dayandığı Zât değişmez.

Bu güven, insanı cesur da kılar.

Çünkü Allah'a güvenen bir kimse, hak bildiğini söylemekten çekinmez. Menfaatini kaybetme korkusu, insanların hoşnutsuzluğu veya dünyanın geçici hesapları onu kolay kolay yolundan döndüremez. Bunun sebebi kendisini güçlü görmesi değildir; asıl gücün Allah'a ait olduğunu bilmesidir.

Tasavvuf büyükleri, korkunun da ümidin de insanı Allah'a yaklaştırdığı sürece kıymetli olduğunu söylemişlerdir. Eğer korku insanı ye'se düşürüyorsa, hikmetini kaybetmiştir. Eğer ümit insanı gevşetiyor ve günaha cesaret veriyorsa, o da hakiki ümit değildir.

Hakiki tevekkül ise her iki hâli de kemale erdirir.

Kul günah işlediğinde ümitsiz olmaz; tevbeye yönelir.

Nimete kavuştuğunda gevşemez; şükre yönelir.

Musibetle karşılaştığında yıkılmaz; sabra yönelir.

Kapılar kapandığında öfkelenmez; duaya yönelir.

Çünkü bilir ki Allah'ın rahmeti, kulun tasavvur edebileceğinden daha geniş; hikmeti ise görebildiğinden daha kuşatıcıdır.

İnsan bazen hayatında cevabını bulamadığı hadiseler yaşar. Yıllar sonra dönüp baktığında ise o gün anlam veremediği nice hadisenin kendisi için bir rahmet olduğunu fark eder. O hâlde bütün hikmetleri bugünden görememek, Allah'ın hikmetinin bulunmadığını değil; kulun bakışının sınırlı olduğunu gösterir.

İşte güven, tam da burada başlar.

Her şeyi anlamak zorunda olmadığını kabul edebilmekte...

Anlayamadığı yerde de Rabbinin hikmetinden şüphe etmemekte...

Ve gönlünü, ilmi her şeyi kuşatan Allah'a emanet edebilmekte.

Tevekkülün olgunlaştırdığı kalp, korkudan tamamen kurtulmuş bir kalp değildir.

Fakat artık korkuları tarafından yönetilen bir kalp de değildir.

Çünkü o kalp, korkularından daha büyük olan Rabbini tanımıştır.

5. Tevekkülün Günlük Hayattaki Tecellisi

Tevekkül, yalnızca büyük imtihanların kapısını çaldığı zaman hatırlanacak bir hâl değildir. Aksine o, insanın gün içinde defalarca farkına varmadan yaşadığı küçük tercihlerin, sessiz kararların ve görünmeyen mücadelelerin içinde kendisini gösterir. Hakiki tevekkül, insanın dilinden önce hayatına yerleştiğinde kıymet kazanır. Çünkü bir hakikatin kalpte kök saldığı, en çok gündelik hayata yansımından anlaşılır.

Sabah evinden çıkan bir mümin, rızkını aramak için çalışır. İşini ciddiyetle yapar, emanete riayet eder, vaktini israf etmez. Fakat günün sonunda kazandığını yalnızca kendi gayretinin ürünü olarak görmez. O gün önüne çıkan fırsatları, karşılaştığı insanları, zihninin açıklığını, bedeninin kuvvetini ve işlerinin kolaylaşmasını da bir lütuf olarak değerlendirir. Çünkü bilir ki gayret kendisine, bereket ise Allah'a aittir.

Aynı şekilde bir anne veya baba, evladını güzel ahlâkla yetiştirmek için büyük emek verir. Onun eğitimine dikkat eder, duasını eksik etmez, yanlışlarını düzeltmeye çalışır. Fakat bütün bu çabanın sonunda kalbine şu hakikati yerleştirir: "Ben yalnızca sebeplere sarılıyım; hidayeti veren Allah'tır." Bu idrak, ebeveyni ihmale sevk etmez; aksine duasını daha samimi, gayretini daha ihlâslı hâle getirir. Çünkü artık yalnız emeğine değil, Allah'ın yardımına da dayanıyordur.

İnsan ilişkilerinde de tevekkül ince bir edep olarak kendisini gösterir. Bir iyilik yaptığında karşılık beklemez; çünkü mükâfatı insanların takdirine bağlamamıştır. Bir söz söylediğinde herkesin kendisini anlamasını şart koşmaz; çünkü gönülleri açanın kendi hitabeti değil, Allah'ın lütfu olduğunu bilir. Böylece yaptığı iyilikler, insanların alkışıyla büyüyen işler olmaktan çıkar; Allah'ın rızası için sessizce ekilen tohumlara dönüşür.

Tevekkülün en çok imtihan edildiği yerlerden biri de beklemektir. İnsan bazen bir kapının açılmasını bekler, bazen bir hastalığın geçmesini, bazen yıllardır ettiği bir duanın kabulünü... Beklemek, sabırsız nefis için ağır bir yükür. Çünkü nefis neticeyi hemen görmek ister. Kalp ise tevekkülle terbiye oldukça beklemeyi de kulluğun bir parçası olarak görmeye başlar.

Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Zekerîyyâ'nın kıssası bu hususta dikkat çekicidir. Yaşı ilerlemiş, sebepler tükenmiş görünmektedir. Fakat o, Rabbine dua etmekten vazgeçmez. Çünkü tevekkül, görünen sebeplerin bittiği yerde Allah'ın kudretini unutmak değil; tam aksine O'na daha fazla yönelmektir. Nihayet Allah Teâlâ ona Hz. Yahyâ'yı lütfeder ve böylece kullarına sebeplerin değil, kendi iradesinin mutlak olduğunu bir kez daha gösterir.

Hayatın içinde bazen kayıplar yaşanır. İnsan sevdiği birini kaybeder, emek verdiği bir iş sonuçsuz kalır, beklediği haber gecikir. Böyle zamanlarda tevekkül, acıyı inkâr etmek değildir. İslâm, kalbin hüznülenmesini yasaklamaz. Resûlullah ﷺ de evladını kaybettiğinde gözyaşı dökmüş; fakat diliyle Rabbinin razı olmayacağı bir söz söylememiştir. Demek ki tevekkül, hissizleşmek değil; duyguların yönünü koruyabilmektir.

İnsan ağlayabilir.

Üzülebilir.

Özleyebilir.

Fakat bütün bunların içinde Rabbine olan güvenini kaybetmez.

İşte bu güven, zamanla kulun şahsiyetine yerleşir. Artık tevekkül onun için yalnızca zor zamanlarda başvurduğu bir sığınak değil, hayatı okuma biçimi hâline gelir. Başarı geldiğinde şımarmaz; çünkü onun emanet olduğunu bilir. Kaybettiğinde yıkılmaz; çünkü Allah'ın kendisi için takdir ettiği hikmete inanır. Önüne yeni bir yol açıldığında heyecanlanır; fakat o yolu hayırlı kılması için yine Rabbine yönelir.

Böyle bir insanın kalbi, dünyanın değişen şartlarına göre sürekli yükselip alçalmaz. Sevinci de hüznü de ölçülüdür. Çünkü hayatının merkezinde hadiseler değil, hadiselerin Rabbi vardır.

Tevekkülün gündelik hayattaki en büyük tecellisi de budur.

İnsan, sıradan görünen her işini...

Allah'a güvenen bir kalbin sessiz ibadetine dönüştürebilmektir.

6. Kalbin Sükûneti

İnsan, dış dünyadaki gürültünün zamanla dineceğini zanneder. Oysa hayat, biri bitmeden diğeri başlayan hadiselerle örülüdür. Bir sıkıntı sona erer, başka bir mesele belirir; bir hedefe ulaşılır, ardından yeni bir hedef doğar. Eğer kalbin huzuru dış şartların tamamen düzelmesine bağlanırsa, insan gerçek sükûnete hiçbir zaman ulaşamaz. Çünkü dünya, tam anlamıyla dinlenme yurdu değil; imtihan yurdudur.

Bu sebeple Kur'ân-ı Kerîm, mümini hayatın yüklerinden kaçmaya değil, onları taşıyabilecek bir kalp inşa etmeye davet eder. Tevekkül de işte bu insanın en mühim taşlarından biridir. O, hadiseleri değiştirmeden önce insanın onlara bakışını değiştirir. Böylece aynı imtihan, bir insanı isyana sürüklerken, başka bir insanın Rabbine daha fazla yaklaşmasına vesile olabilir.

Kalbin sükûneti, dışarıdaki fırtınaların dinmesiyle değil, içerideki yönelişin sağlamlaşmasıyla başlar. İnsan, kendi kudretinin sınırlarını kabul ettiği ölçüde Allah'ın kudretine güvenmeyi öğrenir. Bu güven, onu hayattan koparmaz; aksine hayatın içinde daha metin, daha vakur ve daha dengeli kılar. Çünkü artık her şeyi kontrol etmek

zorunda olmadığını bilir. Üzerine düşeni yapar, fakat neticenin yükünü omuzlarında taşımaya çalışmaz.

Resûlullah ﷺ'in hayatı bu hakikatin en canlı misallerinden biridir. Hicret gecesi bütün tedbirler alınmış, yol planlanmış, mağaraya sığınılmıştı. Fakat mağaranın ağzına kadar gelen müşrikleri görünce Hz. Ebû Bekir'in kalbini kaplayan endişeye Efendimiz ﷺ şu cümleyle cevap verdi:

"Üzülme! Şüphesiz Allah bizimle beraberdir."

(et-Tevbe, 9/40)

Bu söz, yalnızca o ana ait değildir. Tevekkül yolunda yürüyen her mümine söylenmiş ilâhî bir tesellidir. Çünkü insanın en büyük ihtiyacı, bütün hesaplarının ötesinde Allah'ın kendisiyle olduğunu hissedebilmesidir. Bu his yerleştğinde korkular tamamen yok olmaz; fakat kalbin merkezini işgal etmeyi bırakırlar.

Bugün insanı yoran şeylerin önemli bir kısmı, henüz gerçekleşmemiş ihtimallerdir. "Ya şöyle olursa?", "Ya bunu kaybedersem?", "Ya başaramazsam?" diye başlayan düşünceler, zihni sürekli geleceğe taşır. Böylece insan, yaşamadığı günlerin yorgunluğunu bugünden hissetmeye başlar. Tevekkül ise kalbi yeniden bulunduğu

ana döndürür. Kul, geleceği planlar; fakat geleceği yaşamaya çalışmaz. Çünkü bilir ki yarının rızkı da yarının yardımı da Allah'ın takdirindedir.

Kalpteki sükûnet, dünyadan beklentilerin azalmasıyla da kuvvetlenir. İnsan faniden sonsuzluk beklediği sürece hayal kırıklığı yaşamaya mahkûmdur. Hiçbir insan eksiksiz değildir. Hiçbir makam kalıcı değildir. Hiçbir servet güvence değildir. Bunların hepsi Allah'ın verdiği emanetlerdir ve vakti geldiğinde geri alınacaktır. Emanet olduğunu bilen ise kaybettiğinde elbette üzülür; fakat emanet sahibine itiraz etmez.

Tasavvuf ehli, kalbin huzurunu dışarıda değil içeride aramıştır. Bunun sebebi dünyayı değersiz görmek değildir. Dünyaya, gerçek değerini verebilmektir. Dünya bir hedef değil, bir yol; bir mülk değil, bir emanet; bir son değil, bir hazırlık yurdudur. Böyle bakıldığında insan, elindekilere daha güzel sahip çıkar; fakat onları kalbinin tahtına oturtmaz.

İşte tevekkülün kalbe kazandırdığı en büyük nimetlerden biri budur: İnsanı hadiselerin esiri olmaktan kurtarması.

Artık sevinç geldiğinde onu şımartmaz.

Hüzün geldiğinde onu tüketmez.

Başarı geldiğinde kibre sürüklemeyiz.

Mağlubiyyet geldiğinde ümitsizliğe bırakmaz.

Çünkü kalbin yönü değişmiştir.

O artık olaylardan güç almaya çalışmaz; Allah'a dayanarak olayların içinden geçmeyi öğrenir.

Böyle bir kalpte zamanla derin bir vakar oluşur. Bu vakar, sessizdir; gösterişten uzaktır. İnsanların dikkatini çekmeye çalışmaz. Fakat onunla konuşanlar, yanında bulunanlar ve hâlini görenler, tarif edemedikleri bir huzuru hissederek. Çünkü kalpte yerleşen tevekkül, yalnız sahibini değil; çevresini de sükûnete davet eden görünmez bir iklim meydana getirir.

Hakiki sükûnet, hayatın bütün sorularına cevap bulmak değildir.

Hakiki sükûnet...

Bütün cevapları bilmediği hâlde, kalbini Allah'ın hikmetine emanet edebilmektir.

7. Neticeyi Allah'a Bırakabilmek

Tevekkülün en olgun meyvesi, insanın neticeyle olan bağının değişmesidir. Çoğu kimse çalışmayı bilir, gayret etmeyi bilir, mücadele etmeyi de bilir; fakat yaptığı işin sonucunu Allah'a teslim edebilmek, kalbin uzun bir terbiyesini gerektirir. Çünkü nefis, görünmez bir şekilde emeğini sahiplenmeye meyillidir. Gayret ettikçe netice üzerinde hak iddia etmeye başlar. İsteddiği gerçekleştiğinde bunu kendi kudretine bağlamak, gerçekleşmediğinde ise ümitsizliğe düşmek bu yüzden kolaylaşır.

Kur'ân-ı Kerîm, peygamberlerin hayatını anlatırken onların gayretini uzun uzun zikreder; fakat neticeleri daima Allah'ın takdirine bağlar. Hz. Nûh, asırlar boyunca kavmini hakka davet etti; fakat inananların sayısı az oldu. Hz. İbrâhim, putperest bir toplumun ortasında tevhidi haykırdı; fakat en yakınlarından bile kendisine karşı çıkanlar oldu. Hz. Lût, kavmini yıllarca uyardı; buna rağmen çoğunluk inkârda ısrar etti. Resûlullah ﷺ ise Mekke'de on üç yıl boyunca hakikati tebliğ etti ve nice sevdiği insanın iman etmediğini gördü.

Bu kıssalar bize önemli bir hakikati öğretmektedir.

Allah, kullarını neticeden değil, sadakatten hesaba çekecektir.

Peygamberler vazifelerini yerine getirdiler.

Hidayeti ise onlar vermediler.

Çünkü Kur'ân-ı Kerîm açıkça şöyle buyurur:

**"Şüphesiz sen sevdiğini hidayete erdiremezsin.
Fakat Allah dilediğini hidayete erdirir."**

(el-Kasas, 28/56)

Bu ayet, yalnızca tebliğ vazifesi yapanlar için değil, bütün müminler için büyük bir ölçüdür. İnsan, üzerine düşen vazifeyi yerine getirir; fakat kalpleri değiştirmeye, kaderi yönetmeye ve neticeyi belirlemeye güç yetiremez. Bu sınırı kabul etmek, acizlik değil; kulluğun kemâlidir.

Bugünün insanı ise çoğu zaman kendisini neticeler üzerinden değerlendirmektedir. Başarılıysa kıymetli, başarısızsa değersiz olduğunu düşünmektedir. Oysa Allah katındaki ölçü, insanların alkışı veya dünyanın verdiği sonuçlar değildir. Nice amel vardır ki insanlar tarafından görülmez; fakat Allah katında büyüktür. Nice başarı da vardır ki dünyada alkışlanır; fakat ihlâstan mahrum olduğu için ebedî bir değer taşımaz.

Tevekkül, insanı bu görünmeyen esaretten kurtarır.

Artık yaptığı işin karşılığını önce insanların takdirinde aramaz.

Emek verirken övülmeyi hedeflemez.

İyilik yaparken teşekkür beklemez.

Hakikati söylerken kabul edilmesini şart koşmaz.

Çünkü bilir ki vazifesinin sınırı bellidir.

Bu idrak, insanı gevşetmez; aksine daha samimi kılar. Zira insanlar için çalışan kimse, insanların ilgisi azaldığında yorulur. Dünyalık bir netice için gayret eden kimse, o netice geciktiğinde ümitsizliğe düşebilir. Fakat Allah için çalışan bir kul, emeğinin hiçbir zaman boşa gitmeyeceğini bilir. Sonucu bu dünyada görmese bile, Allah katında zayi olmayacağına iman eder.

Kur'ân-ı Kerîm'in pek çok yerinde tekrar edilen sabır emri, tevekkülün bu yönünü tamamlar. Sabır, yalnızca musibete katlanmak değildir; bazen de doğru bildiği yolda sebat ederek, neticenin vaktini Allah'a bırakabilmektir. Bir tohum toprağa düştüğü gün meyve vermez. Onun görünmeyen bir hazırlık devresi vardır.

Kalbin terbiyesi de böyledir. Samimiyetle yapılan hiçbir amel kaybolmaz. İnsan meyvesini hemen göremese de Allah, zamanı geldiğinde onu en uygun şekilde ortaya çıkarır.

Bu sebeple mümin, aceleciliğin tuzağına düşmez. Çünkü acele çoğu zaman neticeyi Allah'ın takdir ettiği vakitten önce istemektir. Hâlbuki ilâhî hikmet, her şeyi kendi zamanında yaratır. Güneş vakti gelmeden doğmaz; meyve mevsimi gelmeden olgunlaşmaz. Kul da duasının, gayretinin ve sabrının hangi vakitte karşılık bulacağını bilemez. Bildiği tek şey, Rabbinin hiçbir emeği zayi etmeyeceğidir.

İşte tevekkülün ulaştırdığı son duraklardan biri budur.

İnsan artık yalnızca yaptığı işe odaklanır.

Onu en güzel şekilde yapmaya çalışır.

Sonra da kalbini neticenin zincirlerinden kurtarır.

Çünkü bilir ki netice, kendi kudretinin değil; Allah'ın hikmetinin eseridir.

Bu hâle ulaşan kimse için başarı da imtihandır, başarısızlık da.

Kazanç da emanettir, kayıp da.

Açılan kapılar da hayır olabilir, kapanan kapılar da.

Artık kul, hadiselerin görünen yüzüne takılıp kalmaz. Her olayın arkasında Rabbinin kendisini terbiye eden bir lütfunu aramaya başlar. İşte o zaman tevekkül, sadece zor zamanlarda hatırlanan bir kavram olmaktan çıkar; insanın bütün ömrünü kuşatan bir kulluk şuuru hâline gelir.

Tevekkül...

Çalışmayı bırakmak değildir.

Sonucu sahiplenmeyi bırakmaktır.

Gayreti terk etmek değildir.

Gayretin meyvesini Allah'ın hikmetine teslim edebilmektir.

Ve insan, bunu başarabildiği ölçüde anlar ki...

Kalbin en büyük yükü, yaptığı işler değil;

Onların neticesini taşımaya çalışmasıdır.

Kaynakça

Bu risale hazırlanırken tevekkül kavramı; Kur'ân-ı Kerîm, sahîh sünnet ve İslâm ilim geleneğinin temel kaynakları esas alınarak ele alınmış; konu, akaid, tefsir, hadis ve tasavvuf birikiminin ortak perspektifi içerisinde değerlendirilmiştir. Metinde yer alan açıklamalar, klasik kaynaklardan istifade edilerek kaleme alınmış özgün bir telif çalışmasıdır.

Temel Kaynaklar

Kur'ân-ı Kerîm
Sahîh-i Buhârî
Sahîh-i Müslim
Sünen-i Tirmizî
Sünen-i Ebû Dâvûd
Sünen-i Nesâî
Sünen-i İbn Mâce
Muvatta', İmam Mâlik
Müsned, Ahmed b. Hanbel

Akaid Kaynakları

İmam Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*
İmam Tahâvî, *el-Akâidetü't-Tahâviyye*
İmam Neseî, *Akâidü'n-Neseî*
İmam Gazâlî, *İhyâü Ulûmi'd-Dîn*

Tefsir Kaynakları

Taberî, *Câmi 'u'l-Beyân*
Kurtubî, *el-Câmi ' li-Ahkâmi'l-Kur'ân*
İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*
Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*

Tasavvuf ve İrfan Kaynakları

Kuşeyrî, *er-Risâle*
Hücvîrî, *Keşfü'l-Mahcûb*
İmam Gazâlî, *İhyâü Ulûmi'd-Dîn*
İbn Atâullah el-İskenderî, *el-Hikem*
Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevî-i Şerîf*
İmam Rabbânî, *Mektûbât*
Yunus Emre Divanı

Son Söz

Tevekkül, insanın hayatındaki belirsizlikleri ortadan kaldırmaz; fakat belirsizliklerin içinde yürüyecek bir kalp inşa eder. Bu sebeple tevekkül, kaderi beklemek değil; kaderin sahibi olan Allah'a güvenerek yaşamaktır. Kul, sebepleri yerine getirir, vazifesini ihmal etmez, aklını ve imkânlarını sonuna kadar kullanır. Fakat bütün bunların sonunda bilir ki netice, yalnızca hesapların değil; ilâhî hikmetin de eseridir.

İnsan, Allah'a güvendidikçe korkularının azaldığını değil, korkularının yerini değiştirdiğini fark eder. Artık en büyük endişesi dünyayı kaybetmek değil, Rabbinin rızasını kaybetmektir. En büyük ümidi de insanların takdiri değil, Allah'ın kabulüdür. İşte tevekkülün kalpte meydana getirdiği asıl inkılâp budur.

Hakiki tevekkül, insanı dünyadan uzaklaştırmaz; dünyaya ait her şeyi yerine oturtur. Sebeplere hak ettiği değeri verir; fakat onları ilâhlaştırır. Gayreti ibadet hâline getirir; neticeyi ise Allah'ın takdirine emanet eder. Böylece kul, başarı karşısında kibirden, başarısızlık karşısında ümitsizlikten korunur. Çünkü her iki hâlde de kalbini Allah'a bağlamayı öğrenmiştir.

Tevekkül yolunun sonunda insan, hayatın yüklerinin hafiflediğini; fakat o yükleri taşıyan kalbin kuvvetlendiğini görür. Zira Allah'a dayanan bir gönül, kendi gücüyle değil, Rabbinin yardımıyla yürüdüğünü

bilir. Bu idrak ise kula, dünyanın veremeyeceği bir huzur ve sükûnet bahşeder.

Rabbimizden niyazımız; bizleri çalışırken gayreti elden bırakmayan, beklerken sabrı kaybetmeyen, nimet geldiğinde hamdi unutmayan, musibet geldiğinde rızayı terk etmeyen, sebeplere sarılırken kalbini yalnız Sana bağlayan kullarından eylemesidir. Bize, tevekkülü sözümüzde değil, hâlimizde yaşatmayı; güvenimizi fanilere değil, daima Sana yöneltmeyi nasip buyursun.

"Kim Allah'a tevekkül ederse, O ona yeter."

(et-Talâk, 65/3)

Aykut TOSUN